

EVALUATIERAPPORT ESTUDYBOOKS

SURF

MANAGEMENTSAMENVATTING

Vanaf 2012 zijn er studies gedaan naar en proof of concepts uitgevoerd voor het toegankelijk maken van digitale leermaterialen van uitgevers aan studenten binnen het Nederlandse hoger onderwijs. Bij het afsluiten van de proof of conceptfase in 2020 is besloten de opgedane ervaringen vast te leggen in dit evaluatierapport. De digitalisering van leermiddelen valt niet te stoppen. De vraag is welke rol SURF en instellingen kunnen en/of willen nemen. De conclusies en aanbevelingen in dit rapport kunnen de basis bieden om antwoord op deze vraag te geven.

Tussen 2012 en 2020 is een aantal proof of concepts, pilots en studies uitgevoerd om meer ervaring op te doen met de mogelijkheden van digitale leermaterialen. SURF en aangesloten instellingen zien dat digitaal leer materiaal nieuwe kansen biedt voor het onderwijs:

- het op één plek toegankelijk maken van leer materiaal (open en gesloten);
- direct beschikbaar en up-to-date (geen papieren productieproces);
- maakt tijd- en plaats-onafhankelijk studeren mogelijk;
- analyse van gebruik digitaal leer materiaal (Learning analytics);
- maakt nieuwe vormen van samenwerken in het onderwijs mogelijk, zoals de interactie met content tussen docent en student;
- interactief en adaptief aanbieden van lesstof.

Naast deze kansen worden nog twee andere aandachtspunten genoemd met betrekking tot digitaal leer materiaal:

- studenten beschikken vaak niet over hun leer materiaal;
- de regie over onderwijs, leer materialen en gebruiksdata ligt bij commerciële partijen.

Er zijn tussen 2012 en 2020 verschillende modellen onderzocht op haalbaarheid. Ook zijn er enkele modellen via proof of concepts en pilots getoetst bij instellingen:

- aanschaf van digitale studieboeken verplicht gesteld door de opleiding, betaald door studenten;
- een Spotify-model voor studieboeken;
- Inclusive Access;
- een abonnementsmodel voor aanbevolen literatuur;
- een licentiemodel voor aanbevolen literatuur.

De proof of concepts en onderzoeken leidde tot meer inzicht in en ervaring met het gebruik en mogelijkheden van digitaal leer materiaal. Ook heeft het inzicht opgeleverd in de complexiteit van de markt. De initiatieven laten zien dat het ontwikkelen van een voor alle stakeholders acceptabel model een bochtige weg is: SURF is er met de pilots tot nu toe niet in geslaagd de markt ervan te overtuigen dat zij vol moet inzetten op digitale leer materialen. De geteste concepten bleken niet schaalbaar, het percentage deelnemende studenten is laag (vanwege onvoldoende onderscheidend aanbod) en het aantal instellingen dat heeft meegedaan is beperkt.

Belangrijkste conclusies

1. Een houdbare aanpak voor digitale leer materialen kan alleen tot stand komen als alle belanghebbenden in de keten (studenten, docenten, uitgevers en instellingen) bereid zijn tot verandering en samenwerking. Deze gezamenlijkheid is nog niet gevonden.
2. Alleen maar het 'papier model digitaliseren' staat flexibilisering in de weg. Het voorschrijven van titels, samenstellen van titellijsten, onderhandelen met uitgevers, het digitaliseren van titels en de plaatsing op het leesplatform is een langdurig en traag proces. Als gevolg hiervan kan materiaal niet flexibel ('just in time') worden aangeboden.

3. De aanschaf verplicht stellen vanuit de instelling levert een hoge adoptie op onder studenten en garandeert participatie van uitgevers, maar dit is in strijd met de wet. Intensieve betrokkenheid van opleiding, instelling en docent bij de promotie van digitaal materiaal is daarom in het Nederlandse hoger onderwijs de aangewezen weg.
4. Een Spotify-model is het meest flexibel in beschikbaarheid en levering. Ook sluit het goed aan bij probleemgestuurd onderwijs. De instelling/docent heeft de garantie dat studenten beschikken over alle titels. Uitgevers stellen core titels echter niet beschikbaar in dit model, tenzij de abonnementsprijzen sterk worden verhoogd. Dit maakt de aanschaf door studenten onrealistisch.
5. Een abonnementsmodel voor aanbevolen literatuur biedt in sommige vormen flexibiliteit (bijvoorbeeld bij de mogelijkheid tot maandelijks in- of uitstappen), maar helpt de student niet bij de keuze welke boeken wel of (nog) niet aan te schaffen; hoe flexibeler de mogelijkheid tot in- en uitstappen, hoe minder de uitgevers bereid zijn hierin mee te gaan.
6. Het licentiemodel geeft studenten zekerheid dat zij gedurende de looptijd van hun studie toegang hebben tot het leermateriaal. Het biedt geen flexibiliteit in de keuze om wel of niet aan te schaffen en in de keuze welke titels wel en welke niet. Voor de uitgevers is dit wel een werkbaar model.
7. Belangrijke inzichten in de overwegingen van studenten in de aanschaf en gebruik van digitaal leermateriaal zijn:
 - studenten prefereren een mix van papier en digitaal;
 - sterke functionaliteit van het platform, met name integrale zoekfunctie;
 - flexibiliteit in moment en vorm van aanschaf van leermateriaal;
 - de rol en houding van de docent zijn cruciaal; de docent bepaalt in grote mate of een student het betreffende materiaal aanschaf en gebruikt;
 - aanschaf 'just in time' bij het daadwerkelijk voorschrijven en gebruik van een titel door de docent in les of college;
 - prijs (met name in vergelijking met papier);
 - relatie tussen aanschafbereidheid en prijs verschilt per domein/opleiding.
8. De uitgevers zijn wisselend enthousiast. Deelname aan een kleinschalige pilot biedt geen garantie dat zij hun titels ook in een grootschalige dienst beschikbaar stellen of mee willen werken aan het testen van een aangepast model. Een omzetgarantie is een voorwaarde gebleken om uitgevers binnenboord te krijgen.
9. Docenten hebben behoefte aan aanvullend materiaal bij de studieboeken (courseware). Uitgevers bieden dit aan op eigen platformen. Dit aanbod staat haaks op het beschermen van data en identiteit van de student.
10. De infrastructuur voor het aanbieden van digitale studieboeken is op de markt beschikbaar en met kleine aanpassingen geschikt te maken voor eigen modellen. De 'neutrale' leesplatforms die in de pilots zijn getest, zijn niet geschikt voor het ontsluiten van courseware of andere digitale leermaterialen. Een afsprakenstelsel met uitgevers/leveranciers over privacy, eigenaarschap van leesgegevens, integratiestandaarden en Single Sign On, lijkt de meest haalbare weg om tot één gemeenschappelijke toegang te komen voor digitale leermaterialen.
11. Het gebruik van digitaal leermateriaal levert data op. Deze data wordt op verschillende plekken bewaard: op platformen van de uitgevers en het door de instelling aangeschafte leesplatform. De data is zeer waardevol voor zowel instellingen en docenten als uitgevers. In de Nederlandse context moet met dit soort data verantwoord worden omgegaan, zodat de privacy van studenten is gewaarborgd. De pilots leren dat een instelling met de student moet overeenkomen voor welke doeleinden en op welk niveau data gebruikt mag worden.

Aanbevelingen

1. De instellingen binnen het hoger onderwijs dienen één gemeenschappelijke, door allen gedragen doelstelling te formuleren. Het ontbreken van zo'n gemeenschappelijke doelstelling lijkt het belangrijkste obstakel voor een digitale studieboeken-voorziening voor het gehele hoger onderwijs in Nederland. Op basis van een gedeelde probleemstelling kunnen vervolgens oplossingsrichtingen worden gekozen waarin, al dan niet in gezamenlijkheid, wordt toegewerkt naar een duurzaam concept voor het beschikbaar stellen van digitale leermaterialen aan studenten.
2. In nauwe samenwerking met en tussen instellingen en docenten moet meer ervaring worden opgedaan met gebruik van digitaal leermateriaal in kleinschalige pilots en experimenten.
3. Met uitgevers moeten standaarden worden afgesproken voor de integratie en het toegankelijk maken van hun leermaterialen via het Learning Management Systeem binnen instellingen. Ook moet een landelijk afsprakenstelsel worden gerealiseerd met betrekking tot metadatering, privacy en gebruik van gebruiksdata.
4. Het delen van de ervaringen landelijk faciliteren.

INHOUDSOPGAVE

1. Inleiding	7
Aanleiding van het rapport	7
Aanpak en leeswijzer	7
2. eStudybooks door de jaren heen	8
2012-2013 e-textbooks en de SURFspot bookstore	8
2014-2015 visiedocument eStudybooks	11
2017 proof of concept op de Erasmus Universiteit Rotterdam	13
2018 starten met een pilot bij de Hanzehogeschool Groningen	16
2019 vervolgpilot Hanzehogeschool Groningen	21
3. Bevindingen en conclusies	27
4. Aanbevelingen	32
Colofon	34

1. INLEIDING

Aanleiding van het rapport

Binnen het eStudybooks-project onderzoeken SURF en geïnteresseerde instellingen sinds 2012 de potentie van een toekomstige dienst voor het aanbieden van digitale studieboeken aan studenten en docenten. De wensen van instellingen en studenten zijn hierbij leidend.

Tussen 2012 en 2020 hebben SURF en de instellingen via proof of concepts en pilots veel kennis opgedaan over het gebruik van digitaal leermateriaal, gebruikservaringen, de gewenste infrastructuur, de markt en modellen om het materiaal aan te bieden.

In het najaar van 2019 besloot de Stuurgroep eStudybooks dat het moment is gekomen deze kennis te borgen en vast te leggen in een rapport dat kan dienen als startpunt voor mogelijke vervolgstappen.

Aanpak en leeswijzer

In de afgelopen acht jaar is er veel gedaan en geleerd. Het project heeft regelmatig haar (oplossings-)richting bijgesteld. De factoren en overwegingen hiervoor zijn onder andere vastgelegd in projectdocumenten, businessplannen, evaluaties en PowerPoint presentaties. Deze documenten zijn verzameld en geanalyseerd. Op basis van deze documenten en gesprekken met betrokkenen bij de laatste pilots hebben we in dit rapport de lessen van de verschillende initiatieven samengebracht.

Dit document verwijst waar mogelijk naar de verzamelde bronnen, deze zijn te raadplegen in een speciaal daarvoor ingerichte surfdrive.¹

We hebben voor de samenstelling van dit rapport in het bijzonder gekeken naar:

1. de doelstelling van het initiatief;
2. de betrokken instellingen en leveranciers;
3. problemen, hick-ups, keuzes voor oplossingen en resultaten;
4. lessons learned.

Vervolgens zijn de bevindingen en conclusies samengebracht in hoofdstuk 4. We sluiten af met aanbevelingen voor de toekomst.

¹ Voor toegang tot deze SURFdrive, neem contact op germaine.poot@surfmarket.nl.

2. ESTUDYBOOKS DOOR DE JAREN HEEN

2012-2013 e-textbooks en de SURFspot bookstore

Het HBO-forum van de GEU (Groep Educatieve Uitgevers) gunt in 2012 het CB (Centraal Boekhuis) de opdracht om via een digitaal platform digitale studieboeken te leveren aan studenten in het hbo. Het CB gaat hiervoor een samenwerkingsverband aan met een Amerikaanse platformpartij (Vital Source, onderdeel van de Ingram-groep) met het digitale boekenplatform Bookshelf.

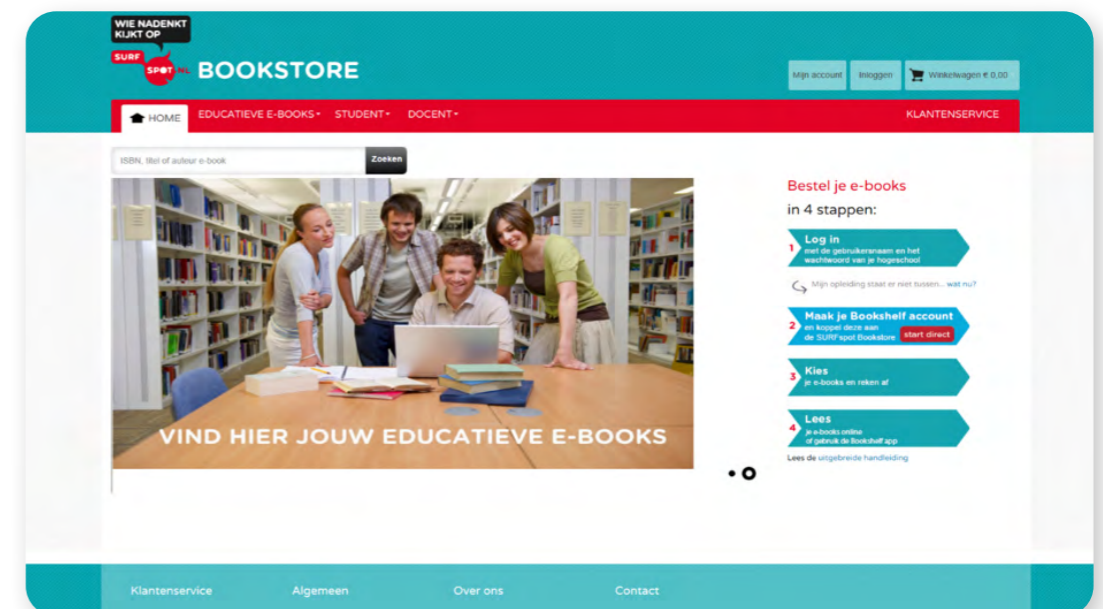
De GEU en het CB benaderen SURFmarkt met het verzoek om afspraken met uitgevers te maken over voorwaarden en prijzen waaronder digitale studieboeken aan studenten in het hbo kunnen worden aangeboden.

SURFmarkt heeft ervaring met het onderhandelen met (wetenschappelijke) uitgevers en heeft vanwege zijn rol binnen het Nederlandse hoger onderwijs een vertrouwenspositie in de onderwijsmarkt. SURFmarkt richt een speciale SURFspot Bookstore in waar studenten de door hun instelling voorgeschreven titels kunnen bestellen.

Na aanschaf kunnen studenten de titels exporteren naar een persoonlijke digitale boekenplank op het Bookshelf-platform.

SURFmarkt slaagt er niet in om met uitgevers tot getekende overeenkomsten te komen en de instellingen blijken niet klaar om de stap naar digitale studieboeken te maken. Daarnaast krijgt men binnen de instellingen de handen niet op elkaar voor het aanhaken bij een uitgeversinitiatief. De instellingen willen de regie graag in eigen handen houden.

Deze ervaringen leveren een belangrijk leermoment op. Wil een dienstverlening op het gebied van digitale studieboeken succesvol zijn, dan is nauwe samenwerking met de instellingen een voorwaarde, zeker omdat meerdere instellingen aangeven wel degelijk veel interesse te hebben in het inzetten van digitale studieboeken in hun onderwijs. De wensen en mogelijkheden met betrekking tot digitale leermaterialen dienen dan wel eerst in kaart te worden gebracht.

Figuur 1 De SURFspot Bookstore

Lawweb-pilot

Parallel aan de bouw en livegang van de SURFspot Bookstore is SURFmarkt in 2013 betrokken bij een initiatief van de juridische faculteit van de Erasmus Universiteit Rotterdam (EUR), het Erasmus Law College. Studenten van deze opleiding kunnen via een 'eigen' online winkel (Lawweb) tegen aanzienlijke korting pakketten met juridische studieboeken van vier juridische uitgevers aanschaffen. SURFmarkt richt voor het Erasmus Law College een 'white label' bookstore in en zorgt achter de schermen voor het gehele bestel- en facturatieproces.

Dit experiment levert weer andere specifieke aandachtspunten op. De mogelijkheid voor studenten om combinatiepakketten (folio in combinatie met een digitale versie) van titels aan te schaffen zorgt voor issues met de uitgevers als gevolg van de vaste boekenprijs. De Nederlandse wet schrijft voor dat papieren titels van Nederlandse uitgevers voor een vaste prijs moeten worden aangeboden, terwijl dit voor digitale versies niet geldt.

Ook zijn de btw-tarieven tussen papieren en digitale boeken verschillend. Er ontstaat een probleem als het Erasmus Law College de aanschaf verplicht stelt voor studenten. De studievereniging dreigt naar de rechter te stappen als de EUR hierin zou volharden. De Nederlandse wet staat die verplichte aanschaf immers niet toe.

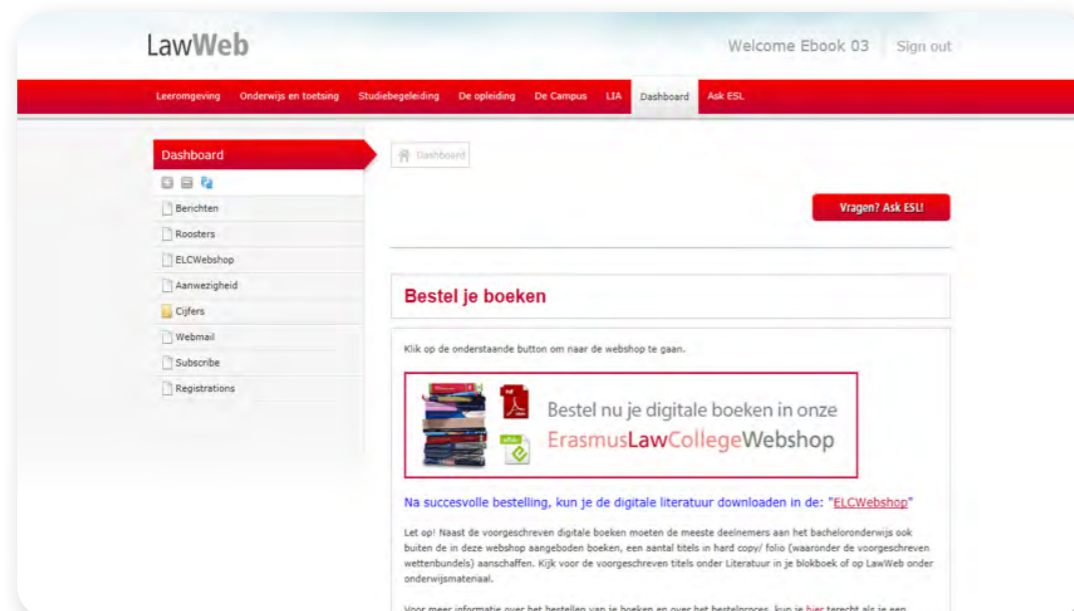
Wolters Kluwer, de belangrijkste juridische uitgever, heeft na dit eerste experiment besloten niet verder te willen gaan. Zij bleek, ondanks intensieve pogingen de uitgever op andere gedachten te brengen, niet bereid om de dienst met slechts één instelling voort te zetten.

Eind 2013 presenteert SURFmarkt tijdens de SURF Onderwijsdagen de eerste bevindingen van deze pilots. Het is duidelijk dat in nauwe samenwerking met de instellingen verder moet worden geëxperimenteerd om inzicht te krijgen in de mogelijkheden rondom de beschikbaarheid en inzet van digitale leerboeken.

Om dit mogelijk te maken moet een gezamenlijk leverplatform worden doorontwikkeld met de gewenste content op basis van de gebruikerswensen van de instellingen. Docenten moeten de gelegenheid krijgen om het gebruik van digitale leermaterialen didactisch in te bedden in hun curriculum. Eén en ander moet worden gerealiseerd in een meerjaren programma dat samen met instellingen wordt ingevuld. Tenslotte moeten SURF en de instellingen een gezamenlijk standpunt bepalen richting uitgevers en platformpartijen.

De ambitie om per 1 september 2014 een educatieve e-books dienstverlening aan het hbo in productie te nemen wordt concreet. Parallel aan het voorbereidingstraject wordt verkend of het White Label Bookstore concept (zoals ingericht voor het Erasmus Law College) ook aan andere instellingen kan worden aangeboden.

Pogingen om een aantal hbo-instellingen zover te krijgen dat zij meedoen met een vervolgpilot vanaf september 2014 leiden helaas niet tot het gewenste resultaat. De instellingen laten weten wel interesse te hebben in digitalisering van hun onderwijs, maar nog lang niet zover te zijn dat ze daadwerkelijk stappen kunnen zetten. Zij vragen SURFmarket om met een duidelijke visie te komen over vorm en richting van een toekomstige dienstverlening, zodat zij de beschikking krijgen over een handvat waarmee ze hun beleid richting de toekomst kunnen bepalen.

Figuur 2 en 3 Het LawWeb startscherm

2014-2015 visiedocument eStudybooks

In het voorjaar van 2014 wordt de SURFspot Bookstore offline gezet. In deze periode concentreert SURFmarket zich volledig op de ontwikkeling van de door instellingen gevraagde visie.

Adviesbureau Enolve publiceert in januari 2015 in opdracht van SURFmarket het *Visiedocument eStudybooks*.¹ In dit document wordt een door SURF en zijn leden gedragen visie gepresenteerd over het inrichten van een dienstverlening vanuit SURF. Hiermee komen studieboeken, op basis van een abonnementsmodel, digitaal beschikbaar voor eindgebruikers zonder de mogelijkheid tot illegaal kopiëren en verspreiden. Het doel is om te komen tot de beste deal voor studenten en docenten.

Alle relevante omgevingsfactoren komen voorbij:

- de gewenste flexibilisering van het onderwijs;
- de integratie binnen de digitale leeromgeving;
- het kunnen benutten van learning analytics;
- het oplossen van issues rondom auteursrechten;
- het voorbereid zijn op een beroepsomgeving waar digitalisering al vergevorderd, zo niet standaard, is.

Ook wordt een aantal beperkende factoren benoemd dat de transitie naar digitale leermiddelen vertraagt:

- de prijsstelling van digitale studieboeken is nog niet onderscheidend genoeg ten opzichte van papier (oorzaken: hoge marges van commerciële tussenpartijen, terugverdienmogelijkheid voor

¹ Visiedocument eStudybooks (Enolve 2015)

de student op de tweedehands boekenmarkt, leen- of kopieermogelijkheid van papieren boeken, hoger btw-tarief op digitaal);

- piracy op e-books;
- onvoldoende toegevoegde waarde van digitale titels ten opzichte van papieren boeken.

Adviesbureau Envolve adviseert een aantal acties binnen aandachtsgebieden/domeinen:

- kennis: ervaring opdoen met nieuwe concepten;
- experimenten: aanbod ontwikkelen samen met instellingen;
- bijdragen aan dienstontwikkeling: succesvolle diensten ontwikkelen en vervolgens nationaal opschalen;
- integrale benadering: integreren in digitale leeromgeving;
- technisch: inzet van SURF e-infrastructuur (waaronder SURFconext) en one-stop-shop.

Wil eStudybooks op termijn een succesvolle dienst worden dan moeten de volgende belangrijke aspecten worden meegenomen:

- aanbod op maat en flexibel door de student af te nemen;
- gunstig vast tarief;
- vrije keuze van instellingen uit hoogwaardige interactieve applicaties;
- laagdrempelige toegang voor het gehele Nederlandse hoger onderwijs;
- gelijkwaardige toegang tot open én gesloten content;
- de instelling bepaalt het aanbod;
- laagdrempelige en aantrekkelijke toegang voor uitgevers;
- duurzaam verdienmodel voor alle stakeholders.

De beste deal voor instellingen, docenten en studenten kan worden bereikt via pilots, georganiseerd door de markt, instellingen en SURF. SURF kijkt mee, doet mee of initieert. De markt en de beschikbare technologie worden verder verkend, een proof of concept wordt ingericht en getest en instellingen en uitgevers worden benaderd om mee te doen.

2017 proof of concept op de Erasmus Universiteit Rotterdam

In het Visiedocument worden de activiteiten gepland voor 2015-2016, maar het verkrijgen van commitment bij instellingen en uitgevers neemt veel tijd in beslag. Uiteindelijk wordt in de maanden januari, februari en maart van 2017 een proof of concept georganiseerd bij de Erasmus Universiteit Rotterdam (EUR). Een kleine 200 bachelor studenten psychologie (Nederlands en internationaal) krijgen gedurende drie maanden toegang tot een vijftigtal titels van internationale uitgevers (Cengage Learning, Pearson, McGraw Hill, Wiley en Palgrave) via twee platformen (Bookshelf van Vital Source en iPublishCentral van Impelsys).

De belangrijkste doelen van de proof of concept is om vast te kunnen stellen of het proces qua logistiek en techniek goed is ingericht, en of studenten en docenten snel met de digitale materialen en functionaliteit op de platformen overweg kunnen. Het doel is (nog) niet om te onderzoeken welk businessmodel goed kan werken. Om die reden wordt met uitgevers en platformleveranciers overeengekomen dat titels en platformen met gesloten beurzen beschikbaar worden gesteld. De studenten hoeven niets te betalen².

De proof of concept levert de volgende informatie op³:

- studenten zijn enthousiast over de snelle en directe toegang tot hun aanbevolen literatuur;
- studenten waarderen de aangeboden functionaliteit die de boekenplatforms bieden;
- de studenten die deelnamen aan de proof of concept gaven aan beter te kunnen studeren met digitaal materiaal en haalden betere studieresultaten dan hun medestudenten die niet meededen;
- een aanzienlijk percentage studenten (40%) is bereid een bedrag voor de service te betalen. Het gewenste prijsmodel betreft een lange periode. Het bedrag dat studenten wensen te betalen is laag, maximaal 25 euro per maand. Verder daalt het verwachte aanschafpercentage snel bij een hogere prijs. Veel studenten vinden het eigenlijk de verantwoordelijkheid van de instelling om te betalen.

Uit onderzoek van SURFmarket en de EUR blijkt dat flexibiliteit, beschikbaarheid van titels en toegankelijkheid voor studenten de belangrijkste redenen zijn om over te stappen naar eStudybooks. Daarnaast heeft de proof of concept aangetoond dat de functionaliteiten van het leesplatform en authenticatie via SURFconext werken.

Voor de implementatie van een dienst is een aantal uitdagingen geïdentificeerd:

- met de instellingen aan het roer de uitgevers meekrijgen;
- studenten en docenten tevreden stellen;
- een didactisch model ondersteunen;
- het waarborgen van copyright en auteursbelangen;
- het betaalbaar maken;
- het beheersen van een complex geheel van systemen, actoren en belangen.

Op basis van de proof of concept bij de EUR zijn geen uitspraken te doen over de haalbaarheid van een nieuw businessmodel. Daarnaast geven de cijfers over de prijsstelling en modellen een beperkt beeld. De logische stap is om in een vervolg pilot het businessmodel te testen en de mogelijkheden voor aanbod en exploitatie van digitale studieboeken volgens een nieuw marktmodel te verkennen. Daarbij houdt men in het oog dat in de toekomst andere digitale leermaterialen kunnen worden geïntegreerd.

² Technische uitwerking PoC eStudybooks (M. Grijpma, augustus 2016)

³ Presentatie EUR (M. Steenhuis, 2018)

Als motivatie voor de inrichting van de eStudybooks-dienst worden de volgende problemen in de huidige studieboekenmarkt onderkend:

- de prijs en het gebruik van boeken staan niet in een juiste verhouding: studenten schaffen boeken niet meer aan;
- uitgeverijen ontwikkelen hun eigen platformen die zij koppelen aan eigen content. Instellingen worden geconfronteerd met stijgende kosten voor het beheer en onderhoud van deze platformen;
- aan de hand van gebruiksdata bepalen leveranciers steeds vaker de inhoud en vorm van het onderwijs.

In de pilot wil SURFmarkt antwoord krijgen op de volgende vragen:

- Kunnen naast probleemgestuurd onderwijs ook andere onderwijsvormen overweg met het eStudybooks-concept?
- Zijn studenten bereid te betalen voor directe toegang tot titels? Wat is een haalbare prijs en welk abonnementsmodel werkt het best?
- Zien instellingen het nut van een scheiding tussen kosten voor ICT en content? De aanname is dat door een scheiding de kosten voor de student zullen dalen.
- Zijn leveranciers bereid om onder de gewenste condities te leveren? En behalen we daarmee een aanzienlijke dekking van de voorgeschreven literatuur?
- Zijn alle partijen bereid om een proces in te gaan waar stapje voor stapje matching tot stand komt?

Voor de zomer melden zich drie instellingen om deel te nemen aan een vervolg pilot. Om de kosten te dekken dienen deelnemende instellingen de helft voor hun rekening te nemen (de kosten kwamen hierbij neer op 40.000 euro per instelling bij deelname van drie instellingen). SURF financiert de andere helft via het matching-principe. Afsproken wordt dat bij minimaal vier aanmeldingen de pilot doorgang vindt. Uiteindelijk tekenen vijf instellingen in om mee te doen aan een pilot vanaf september 2018.

Onze docenten

- Zijn afhankelijk van uitgeverijen voor goede *courseware*
- Willen zich niet binden aan één uitgever voor hun cursusmateriaal
- Willen een blend van verschillende leermiddelen (SPOCS, games, etc.)
- Willen alle *courseware* aanbieden via één LMS
- Willen zich niet druk maken om copyright clearance
- Willen dat studenten alle bronnen gebruiken in een betere leerervaring

Onze studenten

- Willen alle bronnen & leermiddelen digitaal
- Zijn niet echt bereid tot *aanschaf (70% minder boeken afname in 5 jaar)*
- Willen geen piracy, maar verwachten digitaal materiaal in Open Access (zoals bijvoorbeeld Delft) of op kosten instelling

Onze uitgeverijen

- Bieden hun studieboeken *niet* aan in de standaard eBook pakketten via universiteitsbibliotheken
- Innoveren hun e-textbooks voor onderwijs tot mooie en bruikbare producten in online onderwijs, maar de student wil/kan deze niet aanschaffen
- Richten zich met hun "eigen" platformen tot docenten en instellingen
- Zijn bezorgd en soms overdreven defensief als het gaat om copyrights

Bron Presentatie Erasmus Universiteit Rotterdam

Binnen het aflopende 'Meerjarenplan 2014-2018' van SURF blijkt echter geen financiële ruimte om eStudybooks in te passen. Daarom wordt eind 2017 voor eStudybooks een businesscase geschreven om voor 2018 middelen aan te wenden uit de winstreserves van SURF. Deze middelen zijn door Bestuur, RvC en ledenraad goedgekeurd. Deze afspraak gaat buiten de reguliere planningscyclus om. Bij het schrijven van de SURF Meerjarenagenda 2018-2019 en het daarbij behorende tweejarigenplan zijn digitale leermiddelen weer in de reguliere planningscyclus opgenomen. Dit plan is in samenspraak met de leden tot stand gekomen.

2018 starten met een pilot bij de hanzehogeschool groningen

Zoals in de vorige paragraaf gemeld is, geven vijf instellingen aan mee te willen doen aan een vervolg-pilot⁴ in 2018-2019. Er blijkt helaas onvoldoende tijd om 'hun onderwijs' mee te krijgen. In de zomer van 2018 start alleen Hanzehogeschool Groningen met de pilot.

In eerste instantie is het plan om op de Hanzehogeschool een abonnementsmodel te testen waarbij de student een vast bedrag per periode betaalt. Dit geeft hem/haar toegang tot alle beschikbare content: een *All you can Read* model.

Al snel geven de uitgeverij aan dat zij hun belangrijke titels (de zogenoemde *Core* titels) niet binnen een All you can read ('Spotify-achtig') model beschikbaar willen stellen. Het risico op omzetverlies is voor hen te groot. Daarop wordt een Read what you need abonnementsmodel overeengekomen, waarbij de Hanzehogeschool de uitgeverij een garantiestelling geeft voor hun omzet.

⁴ In de wandelgangen en externe communicatie spreken we over een eStudybookspilot bij de Hanzehogeschool. Als we uitgaan van het SURF LifeCycle- & PortfolioManagement proces is sprake van een 'proof of concept' fase, immers het idee wordt nog verder verkend en uitgeprobeerd. In dit document prefereren we desondanks de term 'pilot'.

Bron SURF Meerjarenagenda 2018-2019

3.1.2 Diverser leermateriaal

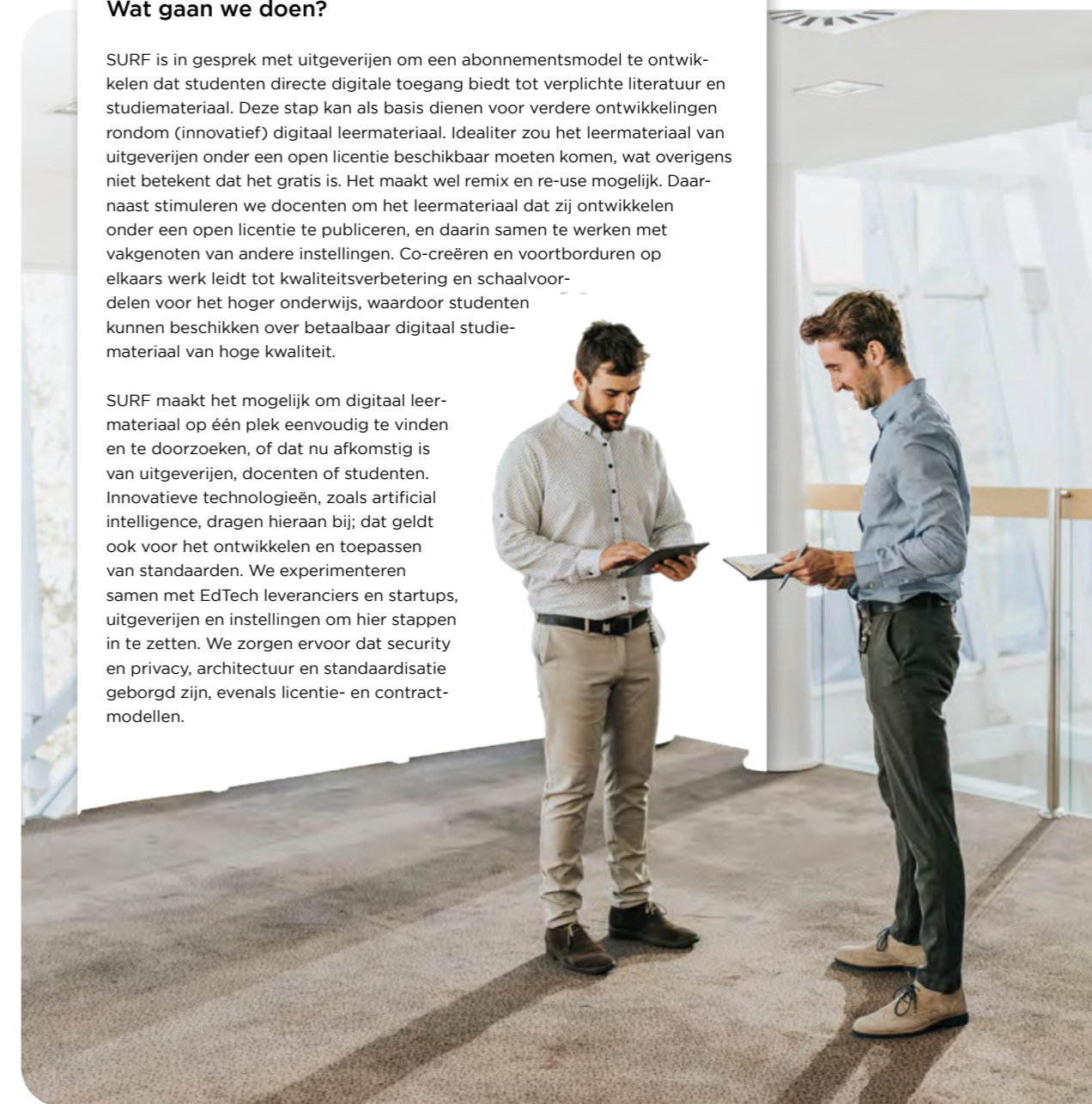
Wat willen we bereiken?

We willen komen tot een model om divers (open) digitaal studiemateriaal beschikbaar te stellen, onder voorwaarden die gunstig zijn voor student, docent, instelling én uitgeverij. Studenten kunnen eenvoudiger tijd- en plaats-onafhankelijk studeren als ze altijd en overal kunnen beschikken over hun leermateriaal. Een groter aanbod aan studiemateriaal biedt studenten de mogelijkheid te kiezen voor materiaal dat aansluit bij hun eigen voorkeur. Als docenten samen leermateriaal ontwikkelen, vergroot dat het aanbod.

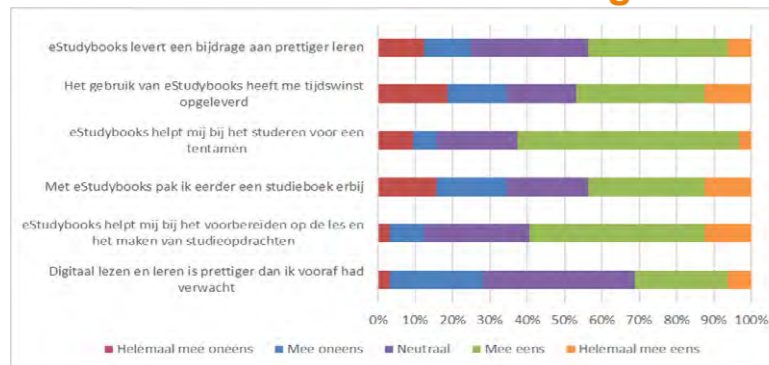
Wat gaan we doen?

SURF is in gesprek met uitgeverijen om een abonnementsmodel te ontwikkelen dat studenten directe digitale toegang biedt tot verplichte literatuur en studiemateriaal. Deze stap kan als basis dienen voor verdere ontwikkelingen rondom (innovatief) digitaal leermateriaal. Idealiter zou het leermateriaal van uitgeverijen onder een open licentie beschikbaar moeten komen, wat overigens niet betekent dat het gratis is. Het maakt wel remix en re-use mogelijk. Daarnaast stimuleren we docenten om het leermateriaal dat zij ontwikkelen onder een open licentie te publiceren, en daarin samen te werken met vakgenoten van andere instellingen. Co-creëren en voortborduren op elkaars werk leidt tot kwaliteitsverbetering en schaalvoorwaarden voor het hoger onderwijs, waardoor studenten kunnen beschikken over betaalbaar digitaal studiemateriaal van hoge kwaliteit.

SURF maakt het mogelijk om digitaal leermateriaal op één plek eenvoudig te vinden en te doorzoeken, of dat nu afkomstig is van uitgeverijen, docenten of studenten. Innovatieve technologieën, zoals artificial intelligence, dragen hieraan bij; dat geldt ook voor het ontwikkelen en toepassen van standaarden. We experimenteren samen met EdTech leveranciers en startups, uitgeverijen en instellingen om hier stappen in te zetten. We zorgen ervoor dat security en privacy, architectuur en standaardisatie geborgd zijn, evenals licentie- en contractmodellen.

Wat vinden studenten van het gebruik?

15-03-2019

share your talent. move the world.

1

Wat vinden studenten van het gebruik?

15-03-2019

share your talent. move the world.

2

De puzzels van de docent

- Hoe krijg ik mijn studenten (voorbereid) in de les?
 - studenten lezen niet;
 - studenten kopen boeken niet;
 - studenten vinden de lesstof lastig;
- Ik wil het lesmateriaal gedoseerd aanbieden het liefst binnen de elektronische leeromgeving.

15-03-2019

share your talent. move the world.

Bron Presentatie Hanzehogeschool gebruikersenquête Hanze Pilot 2018

De eerstejaars studenten van vijf opleidingen van de Hanzehogeschool krijgen de mogelijkheid om mee te doen in de eStudybooks pilot. De selectie van deze opleidingen vindt plaats op basis van de dekkingsgraad van de voorgeschreven titels. Studenten kunnen een abonnement nemen op een pakket van voorgeschreven titels (dekkingsgraad circa 60%) voor een vaste prijs (gemiddeld 360 euro per jaar).

De leverancier van het al in Groningen gebruikte BUKU-leesplatform laat haar eigen model los en richt haar platform 'as-a-service' in voor de boekenpakketten van eStudybooks. SURFmarket en BUKU sluiten contracten met de uitgevers. De studenten sluiten een abonnement af via een door

SURFmarket speciaal voor hen ingericht webportaal met veilige en snelle authenticatie via SURFconext⁵. Twee weken voor aanvang van het nieuwe studiejaar is het webportaal geopend. Twaalf procent van de studenten schaft een eStudybooks pakket aan.

De pilot levert waardevolle gegevens op over de aanschaf van digitaal materiaal door studenten. Studenten die een abonnement afsluiten geven aan dit voornamelijk te doen omdat titels in eStudybooks goedkoper worden aangeboden dan reguliere papieren boeken (in deze pilot 45% tot 70% goedkoper), zij niet hoeven te sjouwen met fysieke boeken en titels via eStudybooks altijd beschikbaar en duurzaam zijn. Studenten die geen abonnement afsluiten, geven aan het niet prettig te vinden om te lezen of te leren vanaf een beeldscherm of hadden al boeken aangeschaft. Zij overwegen alsnog een abonnement te nemen als eStudybooks titels ook offline beschikbaar stelt of indien digitale boeken ook per stuk besteld kunnen worden.

De pilot op de Hanzehogeschool maakt ook inzichtelijk dat de uitgevers zoeken naar nieuwe mogelijkheden, maar tegelijkertijd hun oude businessmodel, gebaseerd op folio(papier), nog niet willen loslaten. In december 2018 spreken uitgevers officieel uit dat een 'Spotify voor studieboeken' voor hen niet werkt. Ook bij een optimaal verdienmodel (waarbij de waarde van core-titels wordt onderscheiden van de waarde van longtail-titels) zijn er nog twijfels of een acceptabel en betaalbaar Spotify-model kan worden geïmplementeerd.

Tijdens gesprekken met instellingen komt vaak naar voren dat instellingen geen rol voor zichzelf zien weggelegd in het beschikbaar stellen van digitaal leermateriaal. Leermateriaal is iets tussen uitgevers/distributeurs en studenten. Om meer politieke en bestuurlijke aandacht te krijgen voor het onderwerp digitaal leermateriaal zijn er twee position papers geschreven, één door SURFmarket en één door de Hanzehogeschool^{6,7}. Deze zijn aangeboden aan OCW en bestuurders.

Op het gebied van digitaal leermateriaal vinden veel experimenten plaats. eStudybooks heeft raakvlakken met andere leermateriaal-initiatieven en initieert samen met de Versnellingzone Naar (open) digitaal leermateriaal van SURFnet een traject om te komen tot een gezamenlijke toekomstvisie op digitaal leermateriaal. Om samenhang in deze initiatieven inzichtelijk te maken, is een document opgesteld dat meer inzicht biedt in de samenhangende infrastructuur van de verschillende leermateriaal initiatieven en diensten.⁸

De Hanzehogeschool presenteert tijdens de Onderwijsdagen 2018 de eerste resultaten van de pilot. SURFmarket en de Hanzehogeschool treffen voorbereidingen voor een opgeschaalde vervolg pilot in 2019/2020 om met meer instellingen ervaring op te doen. Eind december 2018 presenteert SURFmarket aan geïnteresseerde instellingen een Cookbook. Dit is een stappenplan waarin wordt aangegeven hoe instellingen voorbereidingen kunnen treffen voor het starten van een eigen eStudybooks pilot.⁹

⁵ Bestellen en lezen bij eStudybooks gaat eenvoudig en veilig met SURFconext

⁶ Notitie Leermiddelen digitaal tenzij (Hanze, maart 2019)

⁷ Benut de kansen van digitale leermaterialen (SURF position paper, november 2018)

⁸ Samenhang creëren in het aanbod van digitaal leermateriaal (A. Blanc e.a., juni 2019)

⁹ Cookbook Pilot eStudybooks (SURF, december 2018)

Het doel in 2019/2020 is om met meer instellingen te onderzoeken hoe we digitale leermiddelen tegen aantrekkelijke voorwaarden aan studenten kunnen aanbieden om zo meer ervaring op te doen met leesplatforms, de leveringsketen en het gebruik van digitale studieboeken. Ook willen we het effect op de adoptie onderzoeken wanneer eStudybooks als een default-dienst van de instelling wordt aangeboden.

Ketenoptimalisatie van eStudybooks

Een van de bevindingen uit de pilot 2018/2019 is dat de doorlooptijd van de huidige procesketen van het beschikbaar stellen van digitale leermaterialen aan studenten te lang is en dat dit de adoptie van een nieuw model voor digitaal leermateriaal belemmert.

Het proces rondom het samenstellen van titellijsten (dat ten grondslag ligt aan het beschikbaar stellen van boeken aan studenten) draagt niet bij aan een vloeiend proces waarbij het bestellen en ontvangen van de boeken voor studenten eenvoudig en foutloos gaat. Daarnaast is het voor studenten van belang te weten dat een boek ook daadwerkelijk door een docent gebruikt wordt voordat zij overgaan tot aanschaf.

Vincent Hummel heeft in opdracht van SURF een afstudeeronderzoek uitgevoerd naar de ketenoptimalisatie van eStudybooks.¹⁰ Daarin onderzoekt hij op welke wijze dit proces vereenvoudigd kan worden. Hij komt tot de conclusie dat het proces rondom het aanleveren van titellijsten door docenten vereenvoudigd kan worden door het inrichten van een tool. Met deze tool kan een docent een titellijst opstellen op basis van voorgaande titellijsten, relevante titels uit het vakgebied toevoegen en nieuwe drukken inzien. Deze tool wordt ondersteund door een database bestaande uit een catalogus van titels die digitaal beschikbaar zijn. De regie op de keten is in handen van de onderwijsinstelling.

10 Ketenoptimalisatie van eStudybooks (V. Hummel, juni 2019)

2019 vervolgpilot Hanzehogeschool Groningen

Terwijl de eerste pilot binnen de Hanzehogeschool loopt worden parallel pogingen ondernomen om eStudybooks op te schalen, zodat meer instellingen deelnemen aan de vervolgpilot in 2019/2020. Belangrijk is dat instellingen inzien voor welke problemen eStudybooks een oplossing kan bieden, en hoe deze oplossingen eruit zien. Dat leidt tot de volgende opsomming:

1. Uitgevers bepalen steeds meer het onderwijs, studenten en instellingen verliezen eigenaarschap van data en regie op het onderwijs.
2. Studenten beschikken niet altijd over het juiste studiemateriaal: ze schaffen minder boeken aan. Dit heeft effect op studieresultaten, studieplezier en het studiesucces bij de studenten. Dit heeft ook effect op inspanningen en focus van de docenten.
3. Digital only': eStudybooks zorgt voor direct beschikbare en gebruiksvriendelijke digitale leermaterialen, waardoor studenten beter en prettiger kunnen studeren.
4. eStudybooks biedt mogelijkheid tot tijd- en plaatsafhankelijk leren (digitale campus).
5. eStudybooks voorkomt versnippering van content:
 - content op één plek en niet op tientallen eigen platformen van uitgevers
 - mogelijkheid tot grootschalige vraagbundeling (buying power)
 - gesloten én open materiaal ontsloten op één plek (eenvoudig te vinden en te doorzoeken)
 - gewenste flexibilisering wordt mogelijk.

Begin 2019 is op basis van het Cookbook geïnventariseerd welke instellingen mee willen doen aan een vervolg pilot. Er zijn dertien instellingen benaderd die eerder interesse hebben getoond in het initiatief (vijf universiteiten en acht hogescholen). Avans Hogeschool, de Haagse Hogeschool en Hanzehogeschool Groningen besluiten deel te nemen aan de vervolgpilot. Instellingen die besloten om niet deel te nemen gaven aan dat een pilot nog te vroeg is: het gesprek met de opleidingen moet nog starten en de organisatie is er nog niet op ingericht.

Daarnaast is genoemd dat er onvoldoende interesse of draagvlak is bij de faculteiten/opleidingen. Een aantal instellingen geeft aan alleen een kant en klare dienst (van SURF) af te willen afnemen als voor meerdere jaren zekerheid kan worden geboden aan docenten en studenten. Een pilot met een looptijd van slechts één jaar geeft deze zekerheid niet.

Een opschaling naar meer instellingen wordt definitief onmogelijk als de grootste uitgever (Noordhoff) aangeeft alleen door te willen met de huidige pilot bij de Hanzehogeschool; de uitgever vindt het model nog onvoldoende schaalbaar voor een bredere vervolgpilot in 2019/2020.

In 'Hanze Pilot 2' krijgen studenten van acht opleidingen van de Hanzehogeschool een aanbod voor toegang tot de voorgeschreven boekenpakketten voor de volledige looptijd van hun opleiding (vier jaar). Met de uitgevers is een korting onderhandeld van 30% op de prijs van dezelfde titels op papier. De dekkinggraad varieert van 45% tot 82%. Sommige boeken zijn bewust niet digitaal aangeboden, onder meer omdat dat studenten hun laptop of tablet niet mogen gebruiken tijdens een openboek tentamen. Studenten kunnen het aanbod vinden op SURFspot, de webwinkel van SURFmarket.

Naast het BUKU-platform dat in 'Hanze Pilot 1' is gebruikt, wordt ook het platform van de Britse leverancier Kortext ingezet, om gebruikservaringen te kunnen vergelijken. Op deze manier kunnen andere instellingen binnen het hoger onderwijs meekijken en leren van het preferente platform Kortext.¹¹ Daarnaast biedt Kortext zogenaamde 'LTI-compliance': studenten kunnen toegang krijgen

11 In februari 2019 kozen meerdere instellingen voor Kortext bij de evaluatie van een Request for Proposal en na de presentatie van meerdere platformleveranciers.

tot de digitale titels via het Learning Management Systeem van de Hanzehogeschool (Blackboard). Ook de beschikbaarheid van een dashboard met gebruiksdata maakt het inzetten van Kortext voor de Hanzehogeschool interessant. Docenten zouden via een dashboard met gebruiksdata de vorderingen van hun studenten kunnen volgen.

Ondanks een uitgebreide promotiecampagne kiest uiteindelijk slechts 5% van de nieuwe eerstejaars studenten voor het digitale aanbod.¹²

SURFspot betaalportaal

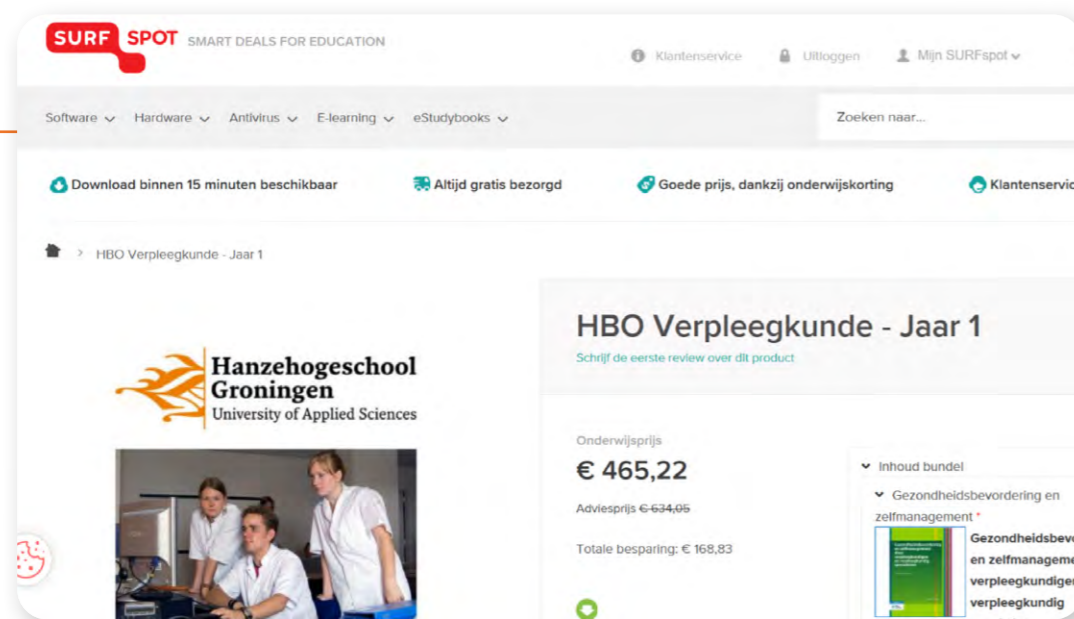
Uit de eerste onderzoeken onder de groep studenten die gebruikmaakt van eStudybooks komt het volgende naar voren:

- studenten kiezen voor eStudybooks omdat ze altijd alle boeken bij de hand willen hebben, boeken via eStudybooks goedkoper zijn dan papieren boeken en het duurzaam is;
- studenten kiezen niet voor eStudybooks omdat zij de papieren boeken al gekocht hebben, liever niet van een scherm lezen of de boeken tweedehands kopen. Ook geeft de helft van de studenten aan dat ze wachten met aanschaf van een boek tot ze zeker weten of de boeken ook daadwerkelijk worden gebruikt.

In de evaluatie van de Hanzehogeschool en SURFmarket leiden deze bevindingen tot de volgende aandachtspunten:

- de levering van pakketten op basis van de titellijsten biedt niet de gewenste flexibiliteit;
- de geboden korting, de student betaalt 70% van de list price, sluit beter aan bij de wensen van uitgevers dan bij het budget van de student. Onderhandelen op titelniveau is te tijdsintensief en inflexibel;
- studenten maken graag zelf de keuze voor digitaal of papier. Een pakket geeft die flexibiliteit niet. Er is behoefte aan kleinere eenheden (boeken en losse hoofdstukken);

¹² De deelnemers aan de pilot 2018/2019 hebben een aanbod gekregen om hun 2e jaars titels via hetzelfde model aan te schaffen. Daarvan heeft van de potentiële kopers, 37% het 2e jaars pakket aangeschaft.

Figuur 4 Screenshot SURFspot

- verschil in opleidingen en didactiek vraagt om diversiteit in het aanbod;
- eigenaarschap van de leesgegevens ligt bij de studenten (aanschaf boekenpakket) en bij de instelling (aanschaf platform). Dit leidt tot een complexe juridische constructie met een vooral privacy-rechtelijk gevolg: wie is de klant (instelling, student of beide?);
- extra functionaliteit van leesplatforms is gewenst. Ze kunnen vooralsnog alleen digitale studieboeken aan en nog niet de diversiteit aan andersoortige leermaterialen;
- content dient aanbesteed te worden als het grootschalig wordt aangeschaft;
- gemak voor docent, student en instelling dient centraal te staan in de oplossing. Daarin is continuïteit een belangrijk aspect;
- leren en lezen vanaf scherm wordt nog steeds (vaak) als niet prettig ervaren door zowel studenten als docenten;
- het analoge proces van de leermiddelenlijsten wordt te veel één op één vertaald naar digitaal;
- aanschaf van leermaterialen hangt sterk samen met:
 - zekerheid continueren opleiding;
 - mate van intensiteit en wijze van gebruik in de les (rol van de docent);
 - kosten;
 - waarde van het boek na de opleiding.

In een evaluatie met de uitgevers komen de volgende punten aan de orde:

- de aanschaf van papieren boeken loopt terug, tegelijkertijd leren studenten niet 100% digitaal;
- het niet (volledig) gebruiken van boeken creëert bij studenten een afwachtende/negatieve houding;
- bij eventuele aanschaf door de student is het cruciaal hoe een opleiding/docent dit promoot;
- relatie tussen aanschafbereidheid en prijs verschilt per domein (bij gezondheidsstudies speelt dit niet, bij economische studies blijft de prijs essentieel);
- contact met platformleveranciers ten aanzien van aanleveren metadata en extra materialen kost uitgevers veel tijd en energie. Er is een wens voor één 'digital warehouse' waar alle uitgevers hun materialen centraal op aanbieden;
- extra courseware is niet te ontsluiten via een leesplatform;
- LMS is de centrale plek voor het ontsluiten van materialen.

Tijdens de pilot is met de instellingen besproken op welke wijze een eStudybooks-dienst kan worden ingericht en wie daarin kan en wil participeren. Instellingen geven aan het gesprek met opleidingen en docenten aan te kunnen gaan als er een dienst klaar 'ligt' en duidelijk is wat deze dienst de instelling, docenten en studenten op kan leveren. Het proces van 'co-creatie' om met elkaar tot een model te komen start niet op.

Haalbaarheidsstudie Inclusive Access

In het najaar van 2019 is onderzocht of een beschikbaarstellingsmodel (waarbij de instellingen zelf intensief worden betrokken) kan leiden tot een hoger aanschafpercentage bij studenten en daarmee leidt tot het door veel docenten gewenste 'level playing field' (alle studenten beschikken over dezelfde leermaterialen). In een haalbaarheidsstudie is onderzocht of het in de Verenigde Staten bedachte 'Inclusive Access' model in Nederland kan werken.¹³

Inclusive Access is een (licentie-)model waarbij studenten persoonlijk digitaal toegang kunnen krijgen tot alle les- en leermaterialen vanaf de eerste dag van hun studie of opleiding.

In de haalbaarheidsstudie heeft SURF laten onderzoeken of Inclusive Access binnen het Nederlandse hoger onderwijs kan worden geïmplementeerd: aan welke juridische en organisatorische voorwaarden moet worden voldaan en welke technische en gebruiksaspecten moeten daarbij worden meegenomen.

Het belangrijkste kenmerk van Inclusive Access is de actieve rol die de instelling speelt in de beschikbaarstellingsketen van het digitale leermateriaal. De instelling ziet aanschaf niet meer als een individuele transactie tussen aanbieder en student waar zij buiten staat, maar treedt op

als intermediair. Zij zorgt voor een aantrekkelijk geprijsd aanbod van voorgeschreven digitale studieboeken en ander leermateriaal, maar ook voor de infrastructuur die het gebruik van de digitale leermaterialen door de student faciliteert (met name het digitale leesplatform). De student krijgt op enig moment in het inschrijfproces voor de universiteit of hogeschool de keuze voorgelegd of hij/zij gebruik wil maken van het digitale aanbod. Maakt de student geen gebruik van het aanbod van de instelling (en die vrijheid heeft de student volgens de Nederlandse wet) dan moet hij/zij de voorgeschreven leermaterialen alsnog via een ander kanaal aanschaffen.

Het Inclusive Access model is in de Verenigde Staten een groot succes. Instellingen zijn enthousiast, omdat Inclusive Access zorgt voor een zeer hoge adoptie van voorgeschreven leermaterialen. E en bijgevolg van het gewenste level playing field is dat er betere studieresultaten worden gehaald en er minder studentenuitval is. Daarbij zijn docenten niet gedwongen om hun curriculum aan te passen, of zich direct afhankelijk te maken van het (nu nog) beperkte aanbod van open leermaterialen. Supporters van open leermaterialen blijken enthousiast, omdat zij een grootschalige transitie naar digitaal leermateriaal beschouwen als een belangrijke eerste stap. Ook de instellingsbibliotheken zijn zeer gemotiveerd; bij de onderhandelingen met uitgevers wordt dankbaar gebruik gemaakt van de daar aanwezige expertise.

Een belangrijke factor bij de hoge adoptie door studenten bij Amerikaanse instellingen is dat de student het Inclusive Access aanbod default aanvaardt. Als de student niet mee wil doen dient hij/zij dat expliciet te melden (opt-out). In Nederland is een dergelijke constructie niet toegestaan; hier moet sprake zijn van een expliciete aanvaarding door de student van een duidelijk gepresenteerd aanbod (opt-in).

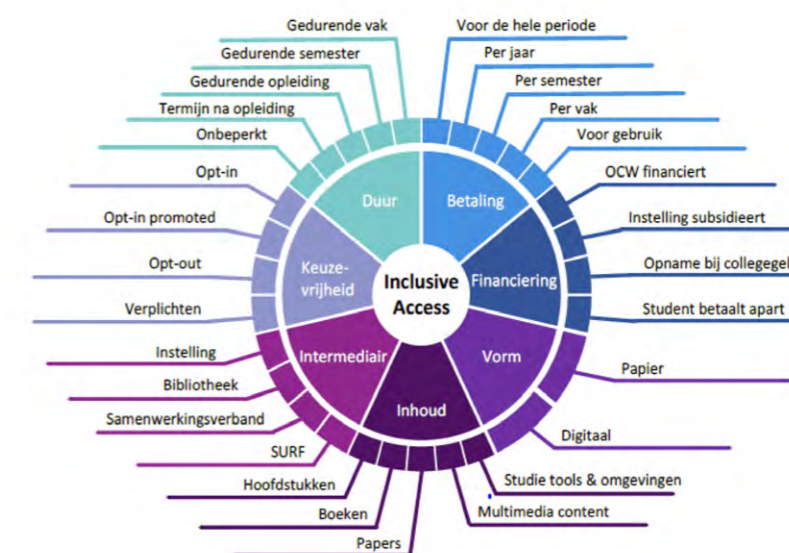
Om desondanks toch te komen tot een zo hoog mogelijke adoptie, zullen de instellingen in Nederland een intensieve promotiecampagne richting hun (toekomstige) studenten moeten organiseren. Van belang daarbij is dat de student op enig moment tijdens zijn/haar inschrijf- of aanmeldingsproces (bijvoorbeeld via Studielink) het Inclusive Access aanbod gepresenteerd krijgt en moet aangeven er wel of geen gebruik van te willen maken.

Ook al is het Inclusive Access model zoals geïmplementeerd in de Verenigde Staten niet één op één toepasbaar in Nederland, toch lijken mogelijke invullingen in de Nederlandse situatie haalbaar. De analyse van de mogelijke scenario's levert een duidelijk beeld op van een implementatie van Inclusive Access die zowel wenselijk is als haalbaar lijkt op middellange termijn. In dit zogenoemde Synergiescenario zal SURF als intermediair optreden en onderhandelen met uitgevers namens aangesloten instellingen. Met uitgevers worden afspraken gemaakt over de prijs en levering van digitale leermaterialen. Daarbij wordt erop gestuurd dat de student ten minste gedurende de opleiding toegang heeft tot deze leermaterialen tenzij anders wordt bepaald. Studenten worden door middel van promotie tijdens het inschrijfproces voor een opleiding of vak (en ook daarna) gestimuleerd tot het afnemen van hun leermaterialen via Inclusive Access. Een van de belangrijkste voordelen voor studenten is dat dit model een compleet pakket aan leermaterialen biedt. De student betaalt per jaar, semester of per vak voor de digitale leermaterialen.

Het Synergiescenario komt er niet vanzelf: er is een groot gat tussen de huidige, kleinschalige pilots en het Synergiescenario. Om te beginnen moet goed worden nagedacht over een aantal rollen dat van belang is bij de implementatie van Inclusive Access:

- De *Onderhandelaar* onderhandelt met uitgevers over de voorwaarden en prijzen van de leermaterialen, vertegenwoordigt een groot deel van de instellingen en heeft een stevige onderhandelingspositie bij uitgevers.
- Het *(Lees)platform* moet het mogelijk maken dat leermaterialen digitaal kunnen worden aangeboden aan studenten via de ELO van de instelling of direct vanaf het leesplatform.
- Er moet een partij worden aangewezen die verantwoordelijk is voor de operationele taken rondom het beheren en onderhouden van het Inclusive Access model, de *Uitvoerder*. Denk aan taken als het beheren van aanmeldingen, het koppelen van leermaterialen aan opleidingen en het beantwoorden van vragen. Dit soort taken spelen nu vaak ook al en worden typisch opgepakt door een studievereniging of Studystore. Mogelijk blijft een van deze partijen die rol vervullen.

De conclusie van het rapport is dat Inclusive Access een belangrijke factor kan worden in het realiseren van toegankelijk onderwijs met digitale leermiddelen. Een thema dat ook politiek actueel is.

Figuur 5 Elementen van Inclusive Access

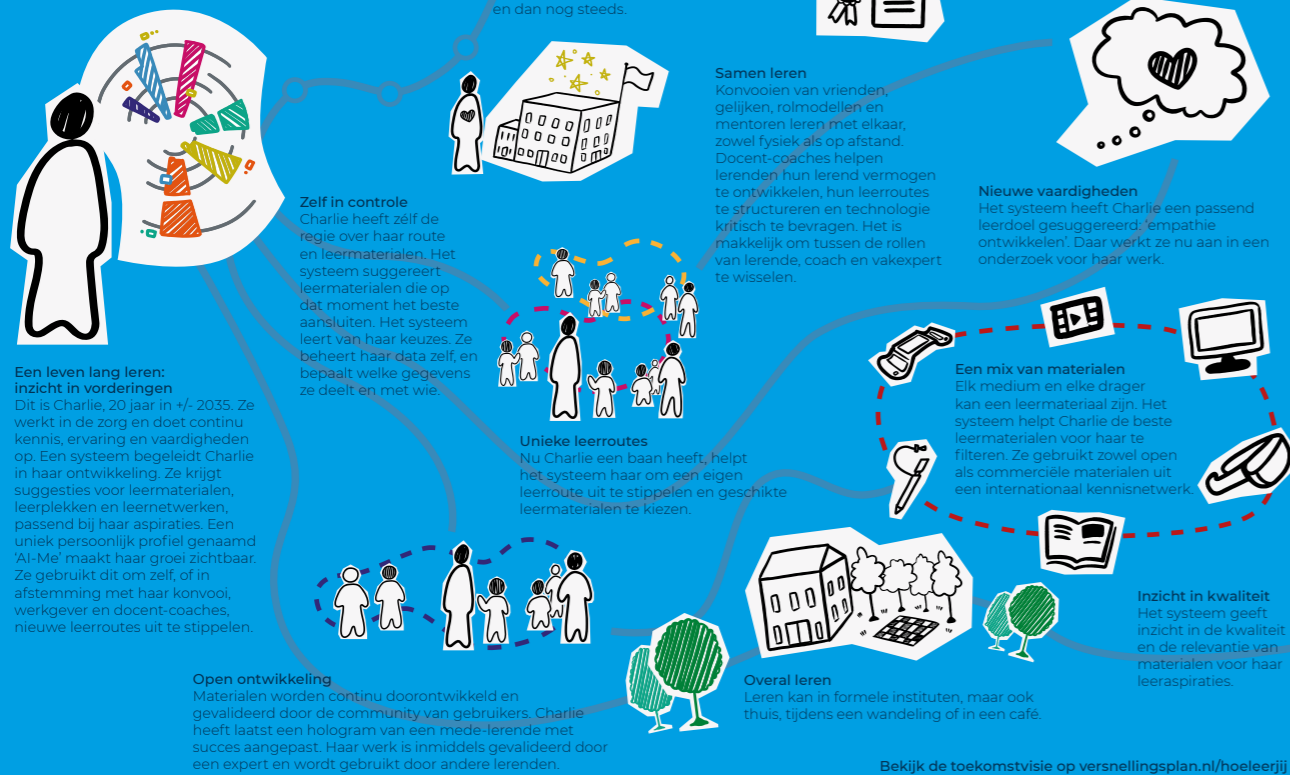
Toekomstvisie op digitaal leermateriaal

Om een gezamenlijke visie op de toekomst van digitaal leermaterialen te ontwikkelen, is deelgenomen aan een 'futuring traject' onder regie van de Versnellingszone 'Naar digitaal (open) leermateriaal'. Deze visie is gepresenteerd tijdens de Onderwijsdagen 2019. Het traject heeft inzichtelijk gemaakt welke waarden van belang zijn binnen de toekomst van leren en leermateriaal.¹⁴

14 Toekomstvisie digitale leermaterialen #hoeleerij

#Hoe leer jij?

een toekomstvisie op digitale leermaterialen

3. BEVINDINGEN EN CONCLUSIES

Sinds 2012 is er aandacht en interesse voor digitaal leermateriaal. Binnen het project eStudybooks zijn verschillende modellen onderzocht op haalbaarheid en enkele modellen getoetst in de praktijk:

- aanschaf van digitale studieboeken verplicht gesteld door de opleiding, betaald door studenten;
- Spotify voor studieboeken;
- Inclusive Access;
- abonnementsmodel voor aanbevolen literatuur;
- licentiemodel voor aanbevolen literatuur.

In het toetsen en onderzoeken van deze modellen met de daarbij horende aanleidingen, doelstellingen, evaluaties en activiteiten, komt een aantal lijnen naar voren.

Probleemstelling

Digitaal leermateriaal is 'daar'. Het is een middel waarmee een doel bereikt kan worden. Door de jaren heen zijn verschillende redenen aangevoerd waarom er 'iets' met digitaal leermateriaal gedaan dient te worden. Het is een constellatie van problemen en doelstellingen, maar een gedeeld probleem lijkt niet te worden ervaren. En niet alle problemen zijn met cijfers te onderbouwen.

De genoemde kansen en problemen:

Kansen van digitaal materiaal:

- direct beschikbaar en up-to-date (geen papieren productieproces);
- maakt tijd- en plaats-onafhankelijk studeren mogelijk;
- analyse van gebruik digitaal leermateriaal is mogelijk -> Learning analytics;
- maakt nieuwe vormen van interactie met content en in het onderwijs mogelijk, zoals de interactie tussen docent en student;
- het interactief en adaptief aanbieden van lesstof;
- het op één plek toegankelijk maken van leermateriaal (zowel open als gesloten).

Studenten beschikken niet altijd over hun leermateriaal, omdat zij dit niet altijd aanschaffen. Daarvoor worden verschillende redenen aangehaald. Veel gehoorde argumenten zijn:

- leermateriaal is te duur;
- studenten weten niet zeker of het leermateriaal (deels) door de docent wordt gebruikt;
- studenten verwachten digitaal materiaal kosteloos te krijgen.

Regie en eigenaarschap ligt bij commerciële partij:

- digitale leermaterialen worden vaak ontsloten via een door de uitgever eigen ontwikkeld platform. Studenten moeten soms per lesstof of vak een ander platform raadplegen;
- de gebruikersdata is in handen van uitgevers en platformleveranciers.

Scope

Het initiatief startte met het aanbieden van digitale studieboeken en al snel verbreed naar open en ander digitaal leermateriaal. Denk bijvoorbeeld aan de platformen van uitgevers waar verrijkte content te vinden is. In het begin de beschikbaarheid van digitaal leermateriaal nog beperkt. Inmiddels zijn digitale leermaterialen – zowel open als gesloten – en andere vormen van leermateriaal zoals toetsen, video's en oefenomgevingen ruim beschikbaar.

Het idee om op één plek al het digitale leermateriaal beschikbaar te stellen, wordt consequent geuit. Het is een gedeelde wens van uitgevers, studenten, instellingen en SURF om één platform te hebben dat toegang biedt tot alle digitale leermaterialen.¹

¹ Evaluatie uitgevers oktober 2019, Samenhang creëren in het aanbod van digitale leermaterialen (A. Blanc e.a., juni 2019)

Het is de visie van SURF om voor digitale leermaterialen te komen tot 'het bieden van één plek waar studenten, docenten en bibliotheekmedewerkers op een gemakkelijke manier en tegen aantrekkelijke voorwaarden toegang hebben tot alle onderwijscontent (open en gelicenseerde content) van uitgevers'.²

Infrastructuur

In de verschillende proof of concepts en pilots is de infrastructuur voor het aanbieden van digitale studieboeken ingericht en getoetst. Op basis van de ervaringen is inzichtelijk gemaakt en getest welke elementen nodig zijn om digitale studieboeken op een eenvoudige wijze aan studenten te leveren en waaraan deze moeten voldoen.

Deze infrastructuur is gedeeltelijk in de markt te vinden, of is met relatief eenvoudige aanpassingen geschikt gemaakt voor het gebruik bij eStudybooks. Aanvullende of ontbrekende functionaliteit blijkt gedurende de pilots oplosbaar te zijn door de inzet van nieuwe technologieën. Voorbeelden hiervan zijn het inzetten van:

- Magento (met inlog via SAML) als webwinkel-platform inclusief levering aan Bookshelf, en aanlevering van titels door het CB (de ervaringen uit dit project leiden tot het inzetten van Magento als opvolger voor het SURFspot platform)
- SURFconext teams voor autorisatie van gebruikers over meerdere platformen (PoC EUR)
- SURFconext Attribut Aggregatie in combinatie met een maatwerk webwinkel (Hanze Pilot 2018-2019)³

De ervaringen die zijn opgedaan in de verschillende pilots laten zien dat techniek voor het op één plek ontsluiten van studieboeken in de markt beschikbaar is. Maar ook dat de ontwerpfilosofie van de producten in de markt en het kernconcept van eStudybooks niet één op één op elkaar toepasbaar zijn. Geen enkele pilot of proof of concept is uitgevoerd zonder enige vorm van maatwerkprogrammatuur of de inzet van techniek op een manier die afwijkt van de ontwerpfilosofie. Voor een toekomstbestendige infrastructuur, dient de afwijking tussen bestaande technologie en het gewenste eStudybooks-concept gedicht te worden. Indien mogelijk, dient de markt geüniformeerd te worden en moeten afspraken worden gemaakt over het eigenaarschap van de verschillende componenten.

In de pilots is geëxperimenteerd met digitale studieboeken. Voor het ontsluiten van digitale studieboeken op één plek zijn verschillende oplossingen/leesplatforms in de markt te vinden. Deze leesplatforms bieden daarbij extra functionaliteiten die samenwerking op het gebied van content en analyse van leesgegevens mogelijk maken.

Deze platforms zijn echter (nog) niet geschikt voor het ontsluiten van andere digitale leermaterialen en dat maakt dat studenten voor extra materialen nog apart naar de platformen van uitgevers moeten navigeren. Om deze materialen op één plek toegankelijk te maken, lijkt een afsprakenstelsel met uitgevers over privacy, eigenaarschap van leesgegevens, integratiestandaarden en Single Sign On (EUR PoC, Hanze pilots) het meest haalbaar.

Studenten

Uit de vele gebruikersonderzoeken tijdens de pilots komt naar voren dat studenten een mix van papier en digitaal prefereren en dat digitale beschikbaarheid niet in alle gevallen (voor iedereen) wenselijk is:

- studenten verlangen en verwachten flexibiliteit in de vorm van aanschaf van het leermateriaal. De pilots in de afgelopen jaren laten zien dat studenten het boek pas aanschaffen als ze het nodig hebben. Daarin speelt de aanbeveling van en gebruik door docent een cruciale rol (Hanze pilots);

² Samenhang creëren in het aanbod van digitaal leermateriaal (A. Blanc e.a., juni 2019)

³ [Blog 'Bestellen en lezen bij eStudybooks gaat eenvoudig en veilig met SURFconext'](#)

- studenten kunnen gemakkelijk werken met digitaal leermateriaal wanneer platformen meerwaarde bieden met betrekking tot functionaliteit, met name een integrale zoekfunctie over de collecties heen (EUR PoC) en relatie leggen met de context van het boek (Hanze pilots). De functionaliteiten van het leesplatform bepalen mede of studenten digitaal leermateriaal adopteren en docenten digitaal aanbevelen (Hanze pilots);
- het niet prettig vinden lezen en leren van een scherm is een terugkerend argument om niet in te stappen en, voor studenten die ingestapt zijn, om te stoppen. Het gebruik en het leerdoel waarbij een boek is gekozen, theorie leren voor een tentamen versus het gebruiken van een boek bij een groepsopdracht, speelt daarin een grote rol (Hanze pilots).
- de prijs is van belang bij de aanschaf van digitaal leermateriaal. Studenten zijn gewend dat digitaal goedkoper/gratis is. Daarnaast is doorverkopen niet mogelijk;
- de relatie tussen aanschafbereidheid en prijs verschilt per domein/opleiding.

Docenten

Tijdens de verschillende proof of concepts en pilots (van Lawweb in 2013 tot de Hanze pilot 2019/2020) komt naar voren dat de docent het 'beginpunt' is van het leermateriaal. De selectie, het gebruik en de aanbeveling van de docent bepalen in grote mate of een student het betreffende materiaal aanschaf en gebruikt. Van belang in de rol en de behoefte van de docent is het uitgangspunt van 'constructive alignment'. Dit bepaalt de keuze van leermateriaal en of de wijze en mate van digitaal leermateriaal aanbieden zinvol is (Hanze pilot 2019/2020 en Versnellingszone Naar digitaal (open) leermateriaal). Vanuit docenten en het onderwijs is in de afgelopen jaren een heel beperkte vraag gekomen (terugkoppeling instellingen/Hanze pilots) rondom de inzet en ondersteuning voor het gebruik van digitaal leermateriaal. Medewerkers van instellingen geven aan dat het gesprek met docenten aan te gaan en het voor opleidingen eenvoudiger is als er een concrete duurzame dienst aangeboden wordt (2015, 2019). Op welke wijze deze dienst moet aansluiten bij het onderwijs, blijft in het midden.

Markt en model

eStudybooks is gestart met het idee een nieuw model voor digitaal leermateriaal te ontwikkelen en implementeren. Digitaal leermateriaal maakt immers directe beschikbaarheid en snelle levering mogelijk. Tijdens de pilots is sprake van een langzame verschuiving van een model met 'disruptieve ambities' naar het digitaliseren van het huidige papieren model dat werkt op basis van titellijsten van docenten. Het project balanceert tussen het gezamenlijk opereren met de uitgevers, het nemen van regie en het stellen van de kaders door de instellingen.

- het 'papiermodel digitaliseren': het werken met titellijsten staat flexibilisering in de weg. Dit model werkt goed om een prijs te onderhandelen met uitgevers, maar het werkt niet voor het flexibel aanbieden van digitaal leermateriaal en aanschaf door studenten (Hanze Pilot 2019/2020);
- aanschaf verplicht stellen vanuit de instelling levert hoge adoptie op onder studenten (40/50%) en gegarandeerde participatie van uitgevers, maar is in strijd met de wet. Veel stimulatie van de opleiding/instelling bij de promotie van digitaal materiaal leidt tot aanschaf (LAWweb);
- het Spotify-model is het meest flexibel in beschikbaarheid en levering en sluit goed aan bij probleemgestuurd onderwijs. De instelling/docent heeft de garantie dat studenten beschikking hebben over alle titels. Uitgevers stellen core titels niet beschikbaar in dit model (Hanze Pilot 2018/2019) of deze titels leiden tot hoge abonnementsprijzen wat aanschaf voor studenten onrealistisch maakt (Inclusive Access haalbaarheidsstudie);
- het abonnementsmodel voor aanbevolen literatuur biedt in sommige vormen flexibiliteit bij in- en uitstappen (bv maandelijks in- of uitstappen), maar helpt de student niet bij de keuze welke boeken wel of (nog) niet aan te schaffen (Hanze Pilot 2018/2019); hoe flexibeler de mogelijkheid

tot in- en uitstappen, hoe minder de uitgevers bereid zijn hierin mee te gaan (Hanze Pilot 2018/2019);

- het licentiemodel geeft zekerheid aan studenten voor toegang tot leermateriaal gedurende de looptijd van hun studie, maar biedt geen flexibiliteit in keuze om wel of niet aan te schaffen, noch in de keuze welke titels wel en welke niet (Hanze Pilot 2019/2020).

Uitgevers

De uitgevers zijn wisselend enthousiast over eStudybooks en over de rol die SURF en de instellingen kunnen spelen ten aanzien van digitaal leermateriaal. De bereidheid de regie aan de instellingen te laten staat haaks op de pogingen van uitgevers om de markt onder controle te houden. Deelname aan een kleinschalige pilot biedt geen garantie dat uitgevers hun titels ook in een grootschalige dienst beschikbaar stellen of mee willen doen aan het uitproberen van een aangepast model (Hanze Pilot 2018/2019, Lawweb). Een omzetgarantie (Lawweb) of de garantiestelling van een instelling (Hanze Pilot 2018/2019) zijn tot nu toe voorwaarde gebleken om uitgevers te betrekken.

Uitgevers concentreren zich liever op de ontwikkeling van eigen platforms en modellen, waar zij hun eigen content en aanvullende courseware op aanbieden. Daarmee houden zij ook de controle op de gebruiksdata. Experimenten organiseren zij graag zelf, het liefst samen met instelling, docent en opleiding (Hanze 19/20). De ervaringen binnen de Hanze Pilots laten zien dat een duurzaam eStudybooks-model alleen tot stand kan komen als alle stakeholders in de keten (studenten, docenten, uitgevers, instellingen) bereid zijn tot verandering en samenwerking.

Eigenaarschap en privacy

Gebruik van digitaal leermateriaal levert gebruikersdata op, die op verschillende plekken bewaard wordt: platformen van de uitgevers en het door de instelling aangeschafte leesplatform (Hanze pilots). De data is zeer waardevol, zowel voor instellingen, docenten als uitgevers. Zo kan de data inzicht bieden in:

- de voortgang van een individuele student;
- het gebruik van het leermateriaal meten;
- gebruikt worden om het onderwijsaanbod voor opleidingen te ontwerpen of te verbeteren;
- een bron zijn voor een analyse op de leerprestaties van de studenten en gebruikt worden om studenten op maat advies te kunnen geven over hun studie.

De data wordt gezien als een extra functionaliteit die waarde toevoegt voor student, docent, opleiding en instelling. In de Nederlandse context moet met dit soort data verantwoord worden omgegaan, zodat de privacy van studenten gewaarborgd is. De pilots leren dat contractueel moet worden vastgelegd dat de student eigenaar is en blijft van zijn/haar eigen data en dat de instelling met de student goede afspraken moet maken over de doeleinden waarvoor de data mag worden gebruikt en tot welk niveau (Hanze pilots, Inclusive Access Haalbaarheidsstudie).

Terugkerende uitdagingen/dilemma's

De terugkerende uitdagingen en dilemma's zijn:

- de gedeelde probleemstelling ontbreekt, voor wie doen we dit (student, docent, instelling) en waarom doen we dit?;
- mobilisatie van de vraag bij instellingen en binnen instellingen;
- hoe ondersteunt digitaal leermateriaal het onderwijs en welk didactisch model werkt het beste?;
- de toegankelijkheid en betaalbaarheid voor studenten versus het creëren van waarde voor de instelling en uitgevers;
- hoe om te gaan met andere vormen van digitaal leermateriaal en de platformen van de uitgevers?;
- de regie van SURF en het aanbieden van de dienst in relatie tot co-creatie met instellingen.

4. AANBEVELINGEN

De bevindingen en conclusies en de huidige stand van zaken van het eStudybooks initiatief leiden tot een aantal aanbevelingen.

Gezamenlijke probleemstelling

Instellingen dienen allereerst voor een, door iedereen gedragen, probleemstelling te kiezen. Dat is een voorwaarde als we op constructieve wijze gezamenlijk toe willen werken naar een duurzaam concept voor de beschikbaarstelling van digitale leermaterialen aan studenten. Niet alle geïdentificeerde problemen zijn gelijk onderbouwd.

Bij het maken van een keuze voor een gedragen en sluitende probleemstelling is onderzoek naar een aantal aannames en inzichten in de markt raadzaam. Op basis van een gedeelde probleemstelling kunnen vervolgens oplossingsrichtingen worden gekozen waarin al dan niet in gezamenlijkheid wordt opgetrokken. Daarbij is het van belang dat er duidelijk is wie de 'klant' is en wat de klantvraag is, zodat het aanbod daarop aangesloten kan worden.

Kleinschalige pilots

Meer ervaringen opdoen door middel van kleinschalige pilots. Het uitvoeren van kleine experimenten waarbij geëxperimenteerd wordt met:

- een mix van materialen;
- het gebruik door en de behoefte van de docent;
- de rol van de instelling in het proces van het aanbieden van digitaal leer materiaal;
- een ander proces voor selectie en het aanbieden van leer materiaal (in plaats van werken met proces van titellijsten).

Standaardisering

- Standaarden afspreken voor de integratie op één platform (koppeling met- en ontsluiting vanuit het lokale Learning Management System);
- landelijk afsprakenstelsel realiseren voor metadatering, privacy en gebruiksdata.

Kennisdeling

Faciliteren van/aansluiten bij kennisdeling over digitaal leer materiaal:

- ervaringen met gebruik van digitaal leer materiaal;
- adoptie van digitaal leer materiaal onder docenten;
- beleid van instellingen op (digitaal) leer materiaal;
- initiatieven van uitgevers bij instellingen;
- eigenaarschap en gebruik van gebruiksdata.

Vervolg bij SURF

SURF wil het mogelijk maken dat digitale leer materialen beschikbaar zijn op één plek waar studenten, docenten en bibliotheekmedewerkers op een makkelijke manier en tegen aantrekkelijke voorwaarden toegang hebben tot digitale leer materialen.

SURF gaat voor een best-of-both-worlds-aanpak waarbij we de werelden van open en gesloten digitale leer materialen bij elkaar brengen. Idealiter zijn zowel leer materialen van verschillende aanbieders als open leer materialen op een eenvoudige, eenduidige en betaalbare manier voor studenten toegankelijk.

Het is de visie van SURF dat alleen dan student én docent een optimale leerervaring kunnen beleven. SURF rondt in 2020 het huidige eStudybooks project af, maar blijft zoeken naar mogelijkheden om invulling te geven aan deze visie.

Vervolg bij Hanzehogeschool Groningen

De Hanzehogeschool gaat verder met experimenten en pilots voor digitale leer materialen. De focus voor studiejaar 2019-2020 ligt op de rol van de docent: de constructie van een multimediale digitale leeromgeving en de toepassing daarvan in het onderwijs.

Ook werkt de Hanzehogeschool een visie uit voor open- en online leer materialen en leerplatformen. Voor het studiejaar 2020-2021 streeft de Hanzehogeschool naar het uitbreiden van oplossingen voor diverse opleidingen, waarbij het uitgangspunt is toepasbaarheid in het onderwijs. Ze blijft onderzoek doen naar de effectiviteit van deze oplossingen en werkt toe naar een duurzame waardeketen voor digitale leermiddelen.

COLOFON

Opdrachtgever - Stuurgroep eStudybooks

Carine Joosse - *Hanzehogeschool Groningen*

Anja Smit - *Universiteit Utrecht*

Hans-Peter Ligthart - *SURF*

Harold Teunissen - *SURF*

Auteurs

Germaine Poot - *SURF*

Pim Slot - *SURF*

Met dank aan

Menno Grijpma - *SURF*

Hans-Peter Ligthart - *SURF*

Gerlien Klein - *Hanzehogeschool Groningen*

Bert-Jan Klaren - *Hanzehogeschool Groningen*

Iris te Haar - *Hanzehogeschool Groningen*

Henriette Roorda - *Hanzehogeschool Groningen*

Inez Westermann

Maarten Steenhuis

Alexander Blanc

Datum

januari 2020

Opmaak

Emblend

Copyright 2020

Beschikbaar onder de licentie Creative Commons

Naamsvermelding 4.0 Internationaal

www.creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.nl

Meer informatie?

SURF

Moreelsepark 48

3511 EP Utrecht

Postbus 19035

3501 DA Utrecht

www.surf.nl/eStudybooks

SURF is de ICT-samenwerkingsorganisatie van het onderwijs en onderzoek in Nederland.

Dankzij SURF beschikken onderzoekers, studenten en docenten in Nederland over de best mogelijke ICT-voorzieningen voor toponderzoek en talentontwikkeling.

The SURF logo consists of the word "SURF" in a bold, white, sans-serif font, centered within a black speech bubble shape that has a tail pointing towards the bottom right.